



مدرسه حکمرانی شهید بهشتی

## حکمرانی فرهنگی

مدرس: علی خزاعی

دانش آموخته دکتری مدیریت راهبردی فرهنگی

از

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**شناسایی مؤلفه‌های ملی و اسلامی فرهنگی برای دستیابی به نظام مطلوب  
حکمرانی فرهنگی**

نقاط مرجع مؤلفه های حکمرانی فرهنگی متعالی  
(با رویکرد لایه های فرهنگ)

## ۱- قرآن، سند راهبردی حکومت جهانی اسلام

- ❖ فلسفه و حکمت متعالی اسلام نسبت به همه دیدگاه‌های بشری بالاتر و حتی غیرقابل مقایسه است؛ و قرآن کریم به عنوان معجزه پیامبر اکرم (ص)، **يك سند راهبردی برای حکومت جهانی اسلام** است.
- ❖ طبق بررسی انجام شده، قرآن کریم دارای بیش از هزار تدبیر فرهنگی است. هر تدبیر فرهنگی به گونه ای طراحی شده است که در هرم **تصمیم‌گیری، بخش‌های فلسفه، سیاست‌گذاری و راهبردی** را تشکیل می‌دهد.
- ❖ در طرحی که قرآن برای موجودیت فرهنگی جامعه جهانی براساس الگوی مطلوب ترسیم می‌کند، به همه ابعاد افقی، عرضی و عمودی و حتی زمانی حکمرانی توجه شده است.

## مؤلفه های حکمرانی فرهنگی متعالی در قرآن کریم

- ظلم ستیزی؛
- حق گرایی؛
- عبرت گرفتن از تاریخ؛
- جهاد فی سبیل الله؛
- تعبد؛
- کمال گرایی؛
- اخوت و برادری؛
- رأفت اسلامی؛
- هدایت ناآگاهان؛

- مقابله شدید با دشمنان اصلاح ناپذیر؛
- فراهم آوردن قدرت و توانایی؛
- تقابل با دشمنان؛
- ایثار و فداکاری؛
- اخلاق گرایی؛
- علم اندوزی؛
- بصیرت جویی؛
- قانون گرایی؛
- عدالت و قسط؛
- تأکید بر جایگاه متعالی انسان؛

## ۲- نهج البلاغه الكوى حکمرانى فرهنگى متعالى مؤلفه هاى حکمرانى فرهنگى متعالى

- مسئله حکومت در نهج البلاغه، به صورت **يك بحث تجرىدى نیست**. حضرت على (ع) با امر حکومت درگیر بوده و به عنوان **يك حاکم**، سخن گفته، به عنوان کسی که با مشکلات اداره کشور اسلامى، با همه مشکلاتش و با همه مصیبتها و دردسرهايش روبرو بوده، و به جوانب گوناگون این مسئله رسیدگی کرده است.
- **حکومت در نهج البلاغه:**
- در فرهنگ نهج البلاغه، عنوان «امام»، «والى» و «ولّى امر» برای حاکم و عنوان «رعیّت» برای مردم به کار می رود.
- ولایت در اصل معنای لغت به معنای پیوند و به هم جوشیدگی دو چیز است.
- منشأ حکومت از نظر نهج البلاغه دودمان، نسب، زور و اقتدار (اقتدار طبیعى و اقتدار مکتسب) نیست، **يك امر الهى** است.
- **حکومت هم حق است و هم وظیفه.**
- روابط حاکم و رعیت **يك حق متقابل است.**
- اهمیت اخلاق دستگاه حکومت با مردم.
- سلامت ارتباط حاکم با خود و زندگی شخصى اش .

## تعهد گرایی دینی و اجتماعی

- سوگند به خدایی که دانه را شکافته و جانداران را آفریده است که اگر انبوه آن جماعت نمیبود، یا گرد آمدن یاران حجت را بر من تمام نمی کرد و خدا از عالمان پیمان نگرفته بود که در برابر شکم بارگی ستمکاران و گرسنگی ستم کشان خاموشی نگزینند، افسار شتر خلافت را بر گردنش می افکندم و رهایش می کردم و در پایان با آن همان می کردم که در آغاز کرده بودم» (نهج البلاغه دشتی: ۳۰)

## احیای دین و تأمین امنیت

- «پروردگارا! تو می دانی آنچه ما انجام دادیم، نه برای این بود که ملك و سلطنتی به دست آوریم و نه برای اینکه از متاع پست دنیا چیزی تهیه کنیم، بلکه بدان سبب بود که نشانه های از بین رفته دینت را بازگردانیم و صلح و اصلاح را در شهرهای آشکار سازیم تا بندگان ستم دیده ات در ایمنی قرار گیرند و قوانین و مقررات که فراموش شده است بار دیگر عملی شود» (نهج البلاغه، دشتی: ۱۷۵).

## حکمرانی و حکومت امانتی جهت خدمت به خدا و بندگان

نامه به اشعث بن قیس «استاندار آذربایجان» فرموده است: «فرمانداری برای تو وسیله آب و نان نیست، بلکه امانتی است که به عهده ات واگذار شده است» (نهج البلاغه، دشتی: ۳۴۵).



- ثبات سیاسی و نبود خشونت؛

- اثربخشی دولت؛

- «این فرمانی است از علی امیرالمؤمنین به مالک اشتر فرزند حارث در پیمانی که با او می بندد، هنگامی که او را به حکومت مصر می گمارد تا خراج آن دیار را جمع آورد، و با دشمنانش نبرد کند، کار مردم را اصلاح، و شهرهای مصر را آباد سازد» (نهج البلاغه دشتی: ۴۰۳)

- عدالت

- امام علی (ع)، عدالت را برترین اصلاح می داند. و سیاست عادلانه، سیاستی است که هر کاری را بر موضع خود بنشانند: «عدل و عدالت هر چیزی را در جای خود می نهد» (نهج البلاغه، دشتی: ۵۲۷)

- حاکمیت قانون

- نحوه برخورد حضرت علی (ع) با برادرش عقیل که سهم بیشتری از بیت المال را، درخواست کرده بود، نشان دهنده پایبندی او به قداست و حرمت قانون الهی است .

- کنترل فساد

- ایشان درباره ی آن چه خلیفه قبل از بیت المال به خویشان خود بخشیده بود، و امام آن را به مسلمانان بازگرداند، فرمود: «به خدا، اگر ببینم که به مهر زنان یا بهای کنیزکان رفته باشد، آن را باز می گردانم که در عدالت گشایش است و آن که عدالت را بر نتابد، ستم را سخت تر یابد» (نهج البلاغه، دشتی: ۳۹).

- **مبارزه با انحرافات دینی که پس از رحلت پیامبر (ص) و خلفای پیشین ایجاد شده بود.**

- «ای مردم، امواج فتنه ها را با کشتی نجات در هم بشکنید و از راه اختلاف و پراکندگی بپرهیزید و تاج فخر و برتری جویی را بر زمین نهد، رستگار شد، آن کس که با یاران بپا خواست، یا کناره گیری نمود و مردم را آسوده گذاشت» (نهج البلاغه، دشتی: ۳۳)

- **مبارزه با جهل عمومی**

- امام علی (ع) عقل را بالاترین غنا و بی نیازی معرفی و حماقت و نداشتن عقل و تدبیر را بالاترین و شدیدترین درجه فقر می داند (نهج البلاغه: ۶۳۷).

- **شایستگی کارگزاران**

- در نامه ای به عبدالله بن عباس پس از شهادت محمد بن ابی بکر در بیان ویژگی های آن شهید بزرگوار معیارهایی مانند: خیرخواهی، تلاش و کوشش، شجاعت و توانایی، قدرت دفاع و پاسداری را نام برده است. (نهج البلاغه، دشتی، نامه ۳۵: ۳۸۵).

- **ضرورت مشورت در حکومت**

- نامه به مالك «با دانشمندان فراوان گفت و گو كن و با حكيمان فراوان سخن در میان نه؛ در آنچه كار شهرهايت را استوار دارد و نظمی را كه مردم پیش از تو بر آن برقرار بوده اند، حفظ كند» (نهج البلاغه، دشتی: ۴۰۷).

• برخی ویژگی های حکومت در نامه حضرت علی (ع) به مالک اشتر

- شادی نکردن برای مجازات و شتاب نداشتن در خشم؛
- خود را امیر ندانستن؛
- قطع ریشه هر دشمنی؛
- وادار نکردن اطرافیان به ستایش و تملق گویی؛
- یکسان قرار ندادن نیکوکار و بدکار؛
- خشکاندن ریشه هر گونه خودخواهی؛
- مردم گرایی؛
- عفو و صلح مردم؛
- هرگز مگو که مرا بر شما امیر ساخته اند و باید فرمان من اطاعت شود، زیرا چنین روشی موجب فساد دل و سستی دین و نزدیک شدن زوال قدرت است» (نهج البلاغه، دشتی: ۴۰۵).

• پرهیز از:

- شتاب زدگی؛
- امتیازخواهی؛
- چپاولگری و بی انصافی خواص و خویشتن؛
- پاسخ گویی و حق اظهار نظر؛
- ریختن خون ناحق؛
- خودپسندی؛
- منت گذاری؛

### ۳- سیره نبی مکرم اسلام(ص) و ائمه معصومین(ع)، سند عملیاتی حکومت جهانی اسلام

- طبق بررسی‌های انجام شده توسط مؤلفین بر روی بیش از یکصد هزار حدیث و روایت، پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار، با روش عملی شفاف و دقیقی، محصولات فرهنگی جاودانی را به یادگار گذاشته‌اند که اگر با روش علمی، تحلیل شده و در يك چارچوب عملیاتی ارائه شود می‌تواند الگوی بسیار خوبی برای حکمرانی فرهنگی به شمار می‌آید.
- حکمرانی حضرت رسول؛
- حکمرانی حضرت علی(ع)؛
- رفتار سیاسی و فرهنگی امام حسن(ع)؛
- قیام امام حسین(ع)؛
- رفتار سیاسی حضرت سجاد(ع)؛
- علم‌گرایی امام محمد باقر و امام جعفر صادق(ع)؛
- رفتار سیاسی امام رضا(ع)؛

### ۳- آداب و الگوهای رفتاری در قرآن

قرآن کریم حضرت محمد (ص) را بهترین الگو و اسوه اخلاق و رفتار انسان‌ها معرفی کرده است که همگان باید به آن حضرت تأسی کنند:

- «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»: قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست.

الگو، امام و امت بودن حضرت ابراهیم (ع)

- وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ.

- إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

## • اصول فرهنگ اسلامی

- باورهای دینی مجموعه اقدامات، رفتارها، باورها و نگرش‌هایی است که در ارتباط با اصول دین، فروع دین، و دیگر حیطه‌های مرتبط با مذهب عنوان می‌شود.
- اصول (باورها و مفروضات)، هسته‌ی فرهنگ را شکل می‌دهند. مفروضات بر آنچه مردم به واقعیت آن اعتقاد دارند، دلالت داشته، از این رهگذر بر ادراکات، نحوه تفکر و احساسات آن‌ها نفوذ می‌کنند.
- مفروضات پذیرفته شده‌اند و خارج از سطح آگاهی متداول و بیرون از سطح دسترسی ذهن خودآگاه قرار دارند.
- توحید؛
- ب: معاد؛
- ج: نبوت؛
- د: امامت؛
- ه: عدل.

# اصول حاکم بر فرهنگ اسلامی

## جامع‌الاطراف بودن فرهنگ اسلامی:

- عقیده اسلامی عقیده ای فراگیر است؛ زیرا تمامی افراد بشر و بلکه تمامی ابعاد وجود آدمی، اعم از عقل، روح و وجدان، را در بر می‌گیرد. اسلام دین ملت یا طبقه ای خاص نیست اسلام رسالتی است که همه نژادها، آیین‌ها و طبقات را دربرمی‌گیرد.

## اصل دین مداری:

- مبانی، ارزش‌ها و احکام اسلام ناب محمدی که در رهنمودها و دیدگاه‌های امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و امام خامنه‌ای (دامت برکاته) متجلی است باید بر فرآیند طراحی، تدوین، اجرا و ارزیابی مهندسی و مدیریت فرهنگ و فرهنگی حاکم باشد. این اصل بر سایر اصول حاکم است.

## اصل فرهنگ محوری:

- محوریت بخشیدن به فرهنگ در کلیه امور و نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه باید به عنوان رویکرد اصلی و فراگیر باشد.

## اصل هدایت و راهبری:

- دولت اسلامی باید ضمن پرهیز از تصدی‌گری حداکثری و غیر ضرور، نقش اساسی خود را در هدایت و راهبری، نظارت و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی تقویت نماید

## اصل کارآمدی:

- نظام فرهنگی کشور باید توانمندی عینیت بخشیدن به اهداف مطلوب فرهنگی را داشته باشد.

### • اصل مشارکت مردمی:

- در فعالیتهای فرهنگی باید زمینه مشارکت حداکثری مردم و سازمانهای مردم نهاد فراهم شود.

### • اصل آینده‌نگری و آینده‌نگاری:

- پیش‌بینی تحولات فرهنگی به منظور تحقق آینده مطلوب ممکن، الهام گرفته از جامعه مهدوی باید صورت گیرد.

### • اصل خرد گرایی

### • اصل ایمان گرایی :

- ایمان، باور مبتنی بر محبت و معرفت نسبت به «خدا، صفات و عدل الهی، فرشتگان، کتابهای آسمانی، امامان و زندگی اخروی» است که در قلب، زبان و عمل تجلی می‌یابد.

### • اصل اخلاق محوری:

- اصل علم اندوزی: معرفت، بصیرت و آگاهی نسبت به حقایق و واقعیات عالم هستی است که با استفاده از وحی، عقل و تجربه به دست می‌آید.

### • اصل عمل گرایی: کار و تلاش، جهاد.



## (۴) ارزش‌های فرهنگی

- پس از اصول و عقاید بنیادین سطح دیگری در الگوی فرهنگ وجود دارد که همان سطح ارزش‌ها و هنجارهاست.
- ارزش‌ها آن دسته از اصول، **اهداف و استانداردهای اجتماعی** محسوب می‌شوند که با دریافت حمایت از يك فرهنگ به ارزشی ذاتی دست می‌یابند. ارزش‌ها آنچه را **اعضای يك فرهنگ مراقب حفظ آن** هستند نظیر عدالت و آزادی، استقلال و هویت ملی، سنت‌ها، منابع و وفاداری، تعریف می‌کنند.
- ارزش‌ها، مبانی شکل‌گیری قضاوت‌ها را درباره آنچه صحیح یا غلط است، سازمان می‌دهند و بر ضوابط اخلاقی و معنوی دلالت می‌نمایند و معمولاً با عواطف، احساسات و هیجانات قوی، مورد حمایت قرار می‌گیرند.
- مؤلفه‌های مستخرج از ارزش‌های اسلامی عبارتند از تعقل، ایمان، اخلاق، علم، عمل.
- خلاصه‌ی مبانی‌ای که فرهنگ اسلامی برای عقاید، باورها و ارزش‌های انسانی ارائه می‌دهد عبارتند از:
  - طاغوت‌گریزی (۶۰/نساء)، کفرستیزی (۲۹/فتح و ۷۰)، اخلاص (۶۵/غافر)، پرهیز از عجب (۱۰۴-۱۰۳/کهف)، حسد (۱۰۹/بقره)، کینه و خشم و...

## (۵) نمادها

- لایه پس از ارزشها در فرهنگ لایه نمادها نام دارد.
- از نماد به عنوان خواهرهمزاد عقل، الهامبخش و کاشف یاد شده است.
- به جرأت می‌توان گفت جنبه نمادبخشی به جامعه و نمادجویی از جامعه، در اسلام از دیگر فرهنگ‌ها قوی‌تر و برجسته‌تر است. نکته‌ی منحصر به فرد فرهنگ اسلامی در موضوع نمادبخشی‌ها، جهت‌دهی درست و اثرگذاری مثبت بر مقوله‌هایی است که ناخودآگاه بشر آنها را در طول روزگار بر فرهنگ‌ها تحمیل کرده است.
- مدل پویایی‌های فرهنگی هچ فرهنگ را متشکل از فراگردهایی می‌داند که در طی آنها، مصنوعات و نمادها، در متن ارزش‌ها و مفروضات ایجاد می‌شوند.
- همچنین این مدل توضیح می‌دهد که چه‌طور به کارگیری و تفسیر مصنوعات و نمادها، موجب حفظ و اصلاح ارزش‌ها و مفروضات می‌شود.
- طبیعت تعاملات دو طرفه مصنوعات، نمادها، مفروضات، و ارزش‌ها به گونه‌ای است که تغییر در یکی از آنها موجب ایجاد تغییر در بقیه می‌شود.
- هچ در مورد رهبران بر این باور است که رهبران باید بیش از آنچه به فراگرد تحقق می‌پردازند، دارای قدرت نمادین باشند و کمتر به کنترل تفاسیر دست بزنند.

## انواع نمادها

- مکان‌ها، زمان‌ها، مناسبت‌ها، رنگ‌ها و اعداد.
- برخی دیگر از نمادها عبارتند از:
- **نمادهای آیینی**
- از جمله نماز، روزه، آیین حج، زیارت اماکن متبرکه، دعاها، اعیاد، عزاداری‌ها به ویژه مراسم محرم و...
- **نمادهای حمایتی**
- چون زکات، خمس، انفاق، وقف، صدقه، نفقه، نذر، قربانی و کفارات و...

## (۷) مصنوعات فرهنگی

- مصنوعات بقایای قابل رؤیت، قابل لمس، و قابل شنیدن و رفتارهای مبتنی بر مفروضات، باورها، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی محسوب می‌شوند.
- شاین معتقد است در سطح بیرونی، مصنوعات یا دست ساخته‌ها قرار دارد که شامل تمامی پدیده‌هایی می‌شود که دیده یا شنیده و احساس می‌شوند. مهم‌ترین نکته در خصوص این سطح فرهنگ، این است که مشاهده‌ی آن آسان و کشف رمز آن بسیار مشکل است.
- عناوین زیر از مصادیق مصنوعات فرهنگی به شمار می‌رود:
- رسانه‌های مجازی، کتاب، فیلم، موسیقی، مصادیق هنری از جمله نقاشی و خوش‌نویسی، طراحی، مطبوعات، رادیو، تلویزیون، معماری، اسباب‌بازی‌ها، فرش‌ها و صنایع دستی، لباس‌ها، کاشی‌کاری‌ها، معرق‌کاری، منبت و سایر صنایع و هنرهای وابسته، مجسمه‌سازی، سفال‌گری، شیشه‌گری، موسیقی، هنرهای نمایشی و... دانسته‌اند که مؤید ارزش‌ها و مفروضات اساسی صاحبان يك فرهنگ به شمار می‌آیند.
- در این جا در خصوص مصنوعات فرهنگی باید گفت صنایع فرهنگی باید به گونه‌ای باشد که اهداف فرهنگی جامعه و نیازهای انسان‌ها را به طور جامع و همه جانبه تأمین کند. نکته‌ی بعدی این است که براساس فرهنگ و ارزش‌های اسلامی ما، محصول و مصنوع فرهنگی، باید با ارزش‌های فرهنگی ما کاملاً سازگار باشد.

## محورها و حوزه های ارزیابی مؤلفه های حکمرانی فرهنگی

❑ عدالت و امنیت قضایی برای فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛

❑ خلاقیت های ادبی، هنری و ارتباطات فرهنگی؛

❑ دانش و معلومات تخصصی برای ارتقاء زندگی اقتصادی و اجتماعی؛

❑ آموزش و پرورش عمومی برای زندگی اجتماعی؛

❑ تفریح، ورزش و گردش؛

❑ نظام مدیریتی؛

❑ نظام رصد و پایش برنامه ها؛

❑ عملکرد نیروهای سیاسی و اجتماعی در زمینه ی مباحث فرهنگی، تدوین و توسعه ی برنامه های آموزش همگانی در جهت تقویت فرهنگ قانون مداری و رعایت حقوق و مسئولیت های متقابل افراد؛

❑ برنامه ریزی واقع بینانه تر در زمینه ی آموزش نظری و عملی در برنامه های آموزشی و پرورشی، تقویت برنامه های درسی و دانشگاهی و تحلیل مسائل عینی بر اساس تعالیم اخلاقی؛

❑ تکامل شخصیتی و تعالی روحی و معنوی؛

❖ حوزه نظام اقتصادی؛

❖ حوزه نظام سیاسی؛

❖ حوزه نظام اجتماعی؛

❖ حوزه نظام اداری مدیریتی؛

❖ حوزه نظام قضایی؛

❖ حوزه نظام امنیتی؛

❖ حوزه نظام ارزیابی؛

❖ حوزه نظام کنترل و نظارت؛

**سیاست:** که شامل فرهنگ سیاسی (پنداشت از دولت)، گرایش‌های سیاسی (سوگیری کلی)، کنش سیاسی، مشارکت و ارزش‌های سیاسی می‌باشد.

**فرهنگ:** شامل ارزش‌ها (ارزش‌های عام اجتماعی مانند اعتماد)، ارزش‌های فردی (زندگی ایده آل) و ارزش‌های خانوادگی (ساخت خانواده)، هنجارها و اعتقادات که خود بخشی از این قلمروهاست و شامل قلمروهای شناختی، عاطفی، عملی، فردی، جمعی، فرهنگ‌پذیری، برنامه‌ریزی شده و ناخواسته می‌باشد.

**اقتصاد:** شامل تولید، توزیع و مصرف می‌باشد که می‌توان سامان بخشی اقتصاد فرهنگ را نیز جزئی از آن به شمار آورد.

**اجتماع:** شامل ارزش‌های عام، هنجارهای اخلاقی، ناهنجاری‌های اجتماعی است.

**علم:** شامل ارزش علم، علم‌پذیری، توسعه علمی، تولید علم و سامان دهی مراکز علمی و دانشگاهی است.

**اخلاق:** شامل گرایش‌های دینی، توصیه‌های اخلاقی دینی و عمل به آن است.

**هنر:** شامل ابعاد درك ابعاد زیبایی‌شناسانه‌ی هنری و مشروعیت آن‌ها است.

## محورهای ارزیابی و استخراج مؤلفه های حکمرانی فرهنگی متعالی مبتنی بر سطوح چهارگانه فرهنگ

### فرهنگ رسمی، عمومی، تخصصی، سازمانی)

- ☐ استقلال و هویت فرهنگی؛
- ☐ نظم و امنیت عمومی؛
- ☐ سیاستگذاری فرهنگی؛
- ☐ دیپلماسی فرهنگی؛
- ☐ انسجام و توازن فرهنگی؛
- ☐ خرده فرهنگها؛

- ☐ مدیریت فرهنگی؛
- ☐ مسأله شناسی فرهنگی؛
- ☐ مطالعات فرهنگی؛
- ☐ هدف گذاری فرهنگی،
- ☐ راهبرد نویسی فرهنگی؛
- ☐ برنامه ریزی فرهنگی؛
- ☐ توسعه فرهنگی؛
- ☐ اقتصاد فرهنگی؛
- ☐ سیاست فرهنگی؛
- ☐ اجتماع فرهنگی؛
- ☐ آموزش فرهنگی؛
- ☐ خلاقیت و کار آفرینی فرهنگی؛
- ☐ تاریخ فرهنگی؛

## مؤلفه های فرهنگی حکمرانی فرهنگی متعالی مبتنی بر الگوی مطلوب

- برخوردار ساختن جامعه از تکامل شخصیتی و تعالی روحی و معنوی؛
- نهادینه سازی ارزش های قرآنی؛
- نهادینه سازی آداب و الگوهای رفتاری معنوی؛
- اجرای احکام قرآنی (مفهوم سازها) (نماز، خمس، روزه، جهاد، خمس و زکات، امر به معروف و نهی از منکر و...)
- نهادینه سازی ارزش های انقلاب اسلامی؛
- عمق بخشی به باورها و مفروضات اساسی (اصول دین)؛
- توسعه اخلاقی (اخوت، اعتماد، تهذیب نفس، صداقت...)
- گسترش بخشی خلاقیت های ادبی، هنری و ارتباطات فرهنگی؛
- نظام مند سازی تفریح، ورزش و گردش؛
- نظام مند سازی مصنوعات فرهنگی (رسانه ها، کتاب ها، فیلم، موسیقی، مصادیق هنری، صنایع دستی و...)
- اقتصاد فرهنگ؛
- نظام مند سازی و عمق بخشی به نمادهای فرهنگی (مکانی، زمانی، رنگ ها، اعداد، عبادی، آیینی و...)



- برخورداری از نظام تعلیم و تربیت برای تربیت نیروی انسانی متخصص عرصه فرهنگ؛
- ایجاد تعامل گسترده نظام فرهنگی کشور با نظام‌های، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی؛
- دستیابی به نظریه‌ی ملی فرهنگ؛
- برقراری ارتباط بین برنامه‌ها، اهداف و چشم‌انداز کشور در حوزه‌ی فرهنگ و رصد مداوم آن؛
- برخورداری از نظام پایش مناسب برای بررسی درجه انحراف از اهداف فرهنگی؛
- نهادینه شدن فرهنگ عقلانیت، معنویت، عدالت و شایسته محوری در نظام‌های قانون‌گذاری، اجرایی مدیریتی و قضایی؛
- تلاش در جهت استقلال و هویت فرهنگی؛
- تحقق نظم و امنیت عمومی و انسجام و توازن فرهنگی؛
- هدفمند سازی عملکرد نیروهای سیاسی و اجتماعی در زمینه‌ی مباحث فرهنگی؛
- برقراری عدالت و امنیت قضایی برای فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛
- توسعه دانش و معلومات تخصصی برای ارتقای زندگی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی؛
- توسعه اقتصادی، کاهش فقر، افزایش رفاه اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی، توجه ویژه به تولید داخلی و...

- ارزیابی بهره‌وری فرهنگی؛
- ارزیابی توازن و تعادل فرهنگی (تعادل موضوعی)؛
- افزایش مزیت رقابتی فرهنگ و قدرت غلبه و نفوذ بر فرهنگ‌های رقیب؛
- تولید علم و سامان‌دهی نهادهای علمی؛
- تنظیم سند مدیریت فرهنگی؛
- تنظیم سند آموزش فرهنگ؛
- تنظیم سند تبیین فرهنگ؛
- تنظیم سند تبلیغ فرهنگ؛
- تبیین سند پژوهش فرهنگ؛

| ردیف | گویه                                                                                             | شکاف | وزن گویه در وضعیت مطلوب | وزن گویه در وضعیت موجود |
|------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------------------|-------------------------|
| ۱    | تولید علم و سامان دهی نهادهای علمی                                                               | ۱۶/۱ | ۷۶/۴                    | ۶۰/۳                    |
| ۲    | نهادینه شدن فرهنگ عقلانیت، معنویت، عدالت و شایسته محوری در نظام های قانون گذاری، اجرایی و قضایی. | ۱۲/۱ | ۷۶/۴                    | ۶۴/۳                    |
| ۳    | ارزیابی بهره‌وری فرهنگی                                                                          | ۰۸/۱ | ۷۲/۴                    | ۶۴/۳                    |
| ۴    | نهادینه سازی آداب و الگوهای رفتاری معنوی                                                         | ۰۴/۱ | ۸۰/۴                    | ۷۶/۳                    |
| ۵    | عمق بخشی به باورها و مفروضات اساسی (اصول دین)                                                    | ۱    | ۸۴/۴                    | ۸۴/۳                    |
| ۶    | افزایش مزیت رقابتی فرهنگ و قدرت غلبه و نفوذ بر فرهنگ‌های رقیب                                    | ۱    | ۷۲/۴                    | ۷۲/۳                    |
| ۷    | توسعه اخلاقی (اخوت، اعتماد، تهذیب نفس، صداقت...)                                                 | ۹۲/۰ | ۸۴/۴                    | ۹۲/۳                    |
| ۸    | توسعه دانش و معلومات تخصصی برای ارتقای زندگی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی                          | ۹۲/۰ | ۸۰/۴                    | ۸۸/۳                    |
| ۹    | برخورداري از نظام تعليم و تربيت برای تربیت نیروی انسانی متخصص<br>عرصه فرهنگ                      | ۹۲/۰ | ۷۶/۴                    | ۸۴/۳                    |

## فرآیند و روش راهبردی پیشنهادی تحقق مؤلفه های حکمرانی فرهنگی متعالی

### استفاده از راهبرد تقدیری تدبیری

- راهبرد تدبیری و تقدیری به راهبردی گفته می شود که بر دو سنت تقدیر و تدبیر استوار است.
- راهبردی جامع با نگرش دینی برای هویت معنوی انسان ها که تقدیر را ملاک و محور اصلی تفکر خود قرار می دهد و در واقع براساس نگرش و فلسفه متعالی به ترسیم نقشه راه می پردازد.
- دراین راهبرد برای هویت مادی و زندگی دنیایی انسان نیز با توجه به نقش عقل و حیات معقول، فلسفه حیات معقول را محور توجه خود قرار می دهد.
- ضمن آنکه اصل اساسی را حیات اخروی یا حیات متعالی دانسته است.

مکتب راهبردی اسلام = سنت تقدیر الهی + دستگاه تدبیر انسانی

• در این راهبرد دکترین در مرحله اول تدوین می‌شود چرا که سیاست یا خط مشی ناظر بر حال و آینده است، در واقع در تدوین راهبرد جامع با نگرش دینی دو حرکت محقق می‌شود:

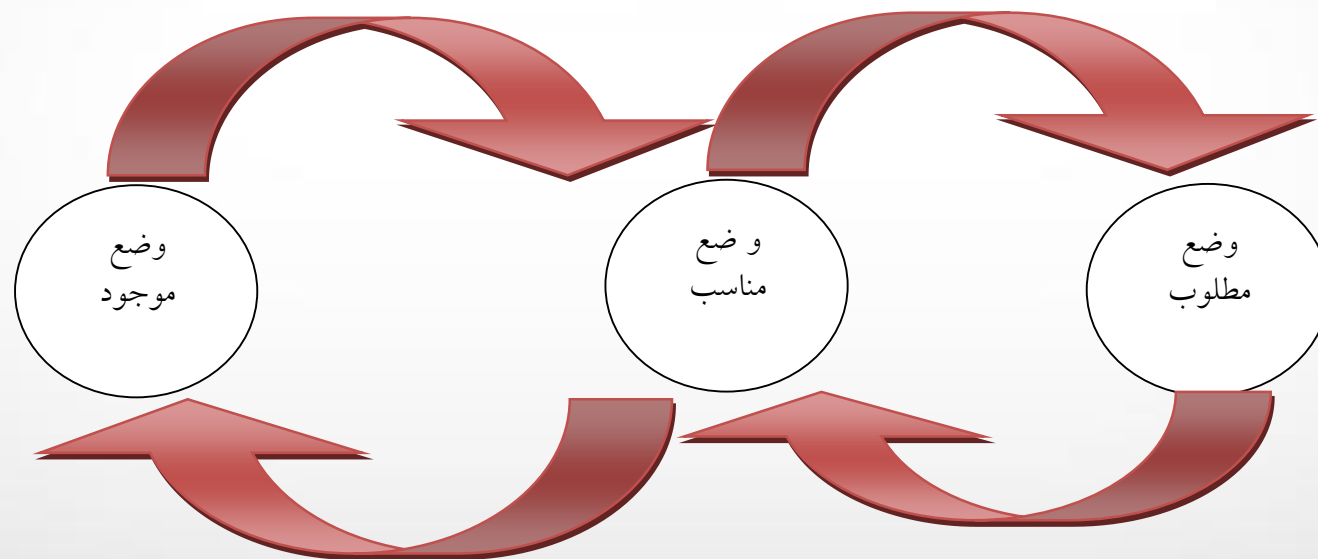
• الف - حرکت از وضع موجود به وضع مناسب و سپس به وضع مطلوب که به ترتیب پس از رسم وضعیت مناسب، از روش سیاست‌گذاری و خط مشی‌گذاری استفاده می‌شود و برای رسیدن از وضعیت مناسب به وضع مطلوب از استراتژی.

• ب - حرکت از وضع مطلوب به وضع مناسب و سپس ترسیم وضع موجود در این مسیر برای حرکت از مطلوب به مناسب از دکترین مهدویت و برای رسیدن از وضعیت مناسب به وضع موجود از راهبرد متوسمانه (عبرت گیرانه) استفاده می‌شود. الگوی مفهومی مد نظر به شرح ذیل ارائه گردیده است.

## استراتژی تدبیری

خط مشی گذاری

تدوین راهبرد



سنت تقدیری

## مؤلفه های حکمرانی فرهنگی متعالی مبتنی بر سطح مدیریت فرهنگی

- ☐ توجه جدی به حفظ استقلال نهادهای فرهنگی.
- ☐ تعیین میزان نقش و جایگاه دولت در تصدی گری فرهنگ.
- ☐ رفع هرگونه پراکنده کاری، موازی کاری و تداخل وظایف.
- ☐ تعیین متولی مشخص برای هر فعالیت فرهنگی.
- ☐ ادغام برخی از سازمان های موجود فرهنگی.
- ☐ ظرفیت سازی به وسیله سرمایه گذاری های بالاسری دولت در حمایت از خدمات فرهنگی.
- ☐ فعال سازی نقش مشارکتی مردم در تصدی امور فرهنگی.
- ☐ تأمین منابع انسانی و مالی مورد نیاز اجرای فعالیت های فرهنگی.
- ☐ ارتقای توان علمی و اجرایی نیروی انسانی شاغل در بخش های فرهنگی کشور.
- ☐ تقویت NGO های فرهنگی.
- ☐ ایجاد زمینه مناسب برای بازار رقابتی در عرضه خدمات فرهنگی.

- ❑ ایجاد تعامل گسترده نظام فرهنگی کشور با نظام‌های، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی.
- ❑ رونق‌بخشی به اقتصاد فرهنگ از طریق بهبود کالاها و خدمات، رقابت‌پذیری و توزیع عادلانه خدمات فرهنگی.
- ❑ ترویج آراء و اندیشه‌های فرهنگی حضرت امام خمینی<sup>(ره)</sup> و مقام معظم رهبری در موضوع مورد بحث.
- ❑ نهادینه‌سازی ارزش‌های انقلاب اسلامی.
- ❑ ترویج ارزش‌های دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت.
- ❑ تحول در نگرش‌های مسئولین و مدیران سطوح راهبردی و غیرراهبردی به جایگاه فرهنگ.
- ❑ بازمهندسی سازمانی کلیه سازمان‌ها به ویژه سازمان‌های فرهنگی با رویکرد مهندسی فرهنگی.
- ❑ شناسایی پیش‌ران‌ها و مزیت‌سازهای مدیریت راهبردی فرهنگی.
- ❑ تدوین منظومه معیارهای نقد ساختاری مدیریت راهبردی فرهنگی.
- ❑ ارائه مدل تحلیل وضعیت موجود مدیریت راهبردی فرهنگی.



❑ ایجاد قابلیت تغییر تاکتیک و گاه تغییر راهبرد و تغییر وضعیت و واکنش سریع به تناسب شرایط، در جبهه فرهنگی.

❑ مسأله بودن موضوع «مهندسی فرهنگی» بین نخبگان جامعه، دولت‌مردان، نمایندگان مجلس، احزاب و گروه‌های سیاسی

❑ درك مناسب مدیران همه نظام‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و... متناسب با رده خود از فرهنگ و کارکرد نظام متبوع آنان در عرصه فرهنگ.

❑ توجه به مقوله مهم آموزش، پژوهش، تبلیغ و تبیین فرهنگ توسط همه مدیران در تصمیم‌گیری‌های سازمانی

❑ ایجاد ساختارهای لازم برای شاخص‌سازی از تحولات فرهنگی به موازات ارزیابی و سنجش ویژگی‌های فرهنگی جامعه .

❑ فعالیت‌های آموزشی برای تربیت نیروی انسانی متخصص عرصه فرهنگ به موازات اقدامات شناخت‌آفرین و ارزیابی‌کننده در این عرصه.

❑ ارتقاء قدرت نرم و توان مقابله مؤثر با جنگ نرم دشمن در در نظام فرهنگی وسایر نظام‌ها.

❑ تدوین يك نظام منبعث از تعالیم دین مبین اسلام برای مدیریت راهبردی فرهنگی کشور.

- ❑ بازآفرینی و استقرار نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مهندسی‌شده بر مبنای اصول و ارزش‌های فرهنگ اسلامی.
- ❑ تعیین میزان نقش دین در فرهنگ.
- ❑ شناسایی بازیگران اصلی عرصه فرهنگ.
- ❑ تدوین مدل مدیریت فرهنگی بر مبنای اصول رشد و رحمت تحت عنوان نظام رحمانی.
- ❑ تعیین فرهنگ آرمانی.
- ❑ تدوین پیوست فرهنگی (مطابق نظر مقام معظم رهبری).
- ❑ دستیابی به نظریه ملی فرهنگ.
- ❑ تدوین روش و متدولوژی مدیریت راهبردی فرهنگی
- ❑ برقراری ارتباط بین برنامه‌ها، اهداف و چشم‌انداز کشور در حوزه فرهنگ و رصد مداوم آن.
- ❑ ایجاد نظام پایش مناسب برای بررسی درجه انحراف از اهداف فرهنگی.

- ❑ توجه به کارکردهای فرهنگی نظام‌های غیرفرهنگی (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) و اعمال مدیریت فرهنگی در این نظام‌ها.
- ❑ افزایش حساسیت جریان تفکر دینی به مسائل راهبردی حوزه فرهنگ و ارتقاء فهم راهبرد شناسانه دین در فرهنگ.
- ❑ طراحی نظام تعلیم و تربیت کارآمد و متعالی متناسب با اهداف مدیریت راهبردی فرهنگی.
- ❑ نهادینه شدن فرهنگ، عقلانیت، معنویت، عدالت و شایسته محوری در نظام‌های قانون‌گذاری، اجرایی و قضایی.
- ❑ تدوین مبانی نظری یا پارادایمی فرهنگ، مدیریت فرهنگی و مدیریت راهبردی فرهنگی.
- ❑ ارزیابی، ارزشیابی و تحلیل مستمر فرآیند تحولات فرهنگی کشور.
- ❑ تدوین شاخص‌های سنجش تحولات فرهنگی.

## سیاستگذاری فرهنگی

- ❖ سیاستگذاری فرهنگی عبارت است از تعیین خط و مشی‌ها و راهبردهای کلان فرهنگی برای رسیدن به اهداف همکاری‌های فرهنگی، مشارکت فرهنگی، میراث فرهنگی و هویت فرهنگی که یونسکو با ارائه مفهوم توسعه فرهنگی آن را برای اولین بار مطرح کرد.
- ❖ همچنین سیاستگذاری فرهنگی به اراده دولت در ایجاد یا تحکیم و یا تغییر مقررات و تنظیمات در عرصه فرهنگ معطوف است که چنین اراده‌ای می‌تواند سلبی یا ایجاد باشد.
- ❖ از دیدگاه علم سیاستگذاری سیاست فرهنگی مقوله‌ای است دارای اهمیت راهبردی که بر توسعه پایدار اثر می‌گذارد و در واقع بخش اساسی آن است.
- ❖ یکی از حوزه‌های مهم و اثرگذار در تعیین مؤلفه‌های حکمرانی فرهنگی متعالی سیاستگذاری فرهنگی است که می‌تواند به عنوان مرکز شناسایی و تعیین مؤلفه‌های مذکور کارایی فوق‌العاده‌ای داشته باشد.

- از دیدگاه علم سیاست گذاری، سیاست فرهنگی مقوله ای است دارای اهمیت راهبردی که بر کلیه زمینه های توسعه پایدار تأثیر می گذارد و در واقع بخش اساسی هر نوع سیاست گذاری برای توسعه پایدار است.
- توجه به این موضوع اساسی و مهم است که «سیاست گذاری فرهنگی هدف عام تأثیرگذاری در حوزه فرهنگ و توسعه فرهنگی را دنبال می کند.
- سالهاست که سیاستگذاران به این امر اذعان دارند که تحولات در شاخص های کلان اجتماعی نظیر شاخص های جمعیتی،
- شاخص های مشارکت اجتماعی - سیاسی،
- شاخص های رفاه اجتماعی
- آموزش،
- بهداشت
- و آسیب های اجتماعی همگی از سیاست گذاری فرهنگی تأثیر می پذیرند.

## سطوح سیاستگذاری فرهنگی

- سیاستگذاری فرهنگی دولت در دو سطح قابل توجه است،
- سطح اول که Cultural Politics به آن می‌گویند؛ به طور عام بر ارزش‌ها و اصولی اطلاق می‌شود که انسان‌ها را در مسائل فرهنگی هدایت و راهنمایی می‌کند در حقیقت این سیاست‌ها اصول کلی درباره اهداف اصلی و غایی در حوزه فرهنگ را ارائه می‌دهند.
- دوم سطح خط‌مشی‌های فرهنگی Cultural Policy است. این خط و مشی‌ها عینی‌تر بوده تدابیر و راهکارهای اجرایی را در اختیار دست‌اندرکاران قرار می‌دهد که تصمیمات و اقدامات آنان بر زندگی مردم تأثیرگذار است.
- سطح سوم توسعه‌گرایی بدین ترتیب که حکومت خود را مسئول توسعه اقتصادی و اجتماعی دانسته و با تکیه بر منبع مصلحت‌اندیشی متخصصان امور و تبلیغات مناسب با توسعه کشور، فرهنگ توسعه را در میان مردم نهادینه کند.

## موانع تحقق حکمرانی فرهنگی متعالی در حوزه سیاستگذاری فرهنگی

- نگرش آسیب شناسانه به عرصه سیاست های فرهنگی، نشانگر موارد زیر است:
- تعدد، ناهماهنگی و ناسازگاری میان مراکز سیاستگذار فرهنگی،
- عدم تدوین شاخص های قابل رصد،
- برخورد شعاری با سیاست های فرهنگی،
- عدم تعیین مسوولیت دستگاه های فرهنگی،
- ضعف در پویایی و روزآمدی سیاست های فرهنگی متناسب با تغییرات محیطی و مقتضیات زمان، فقدان تفاهم و دیدگاه مشترك مجریان،
- کم توجهی به نهادهای مردمی،
- عدم اولویت بندی سیاست ها،
- ضعف در نظارت موثر و کم توجهی به نظارت همگانی و خودکنترلی،
- تناقض در سیاست های اعمالی،
- ابهام در ارتباط میان سیاست های فرهنگی با سایر سیاست ها و...

## دیپلماسی فرهنگی

- دیپلماسی فرهنگی فرایند موثری است که در آن فرهنگ يك ملت به جهان بیرون عرضه می شود و خصوصیات منحصر به فرد فرهنگی ملتها در سطوح دو جانبه و چند جانبه ترویج می یابند.
- تاثیرگذاری فرهنگ در حوزه سیاست خارجی به حدی است که در عصر کنونی از فرهنگ به عنوان قدرت نرم در سیاست خارجی بحث می شود که عنوان دیپلماسی فرهنگی به آن می دهند و به معنای استفاده از ابزارها و مکانیسم های فرهنگی برای معرفی و انتقال فرهنگ و تمدن يك سرزمین به سرزمین و فرهنگ دیگر است.
- ریچارد آرمیتاژ، معاون اسبق وزارت امور خارجه آمریکا معتقد است دیپلماسی منحصر به گفتگو با دوستان نیست اگر توانستید با مردمی صحبت کنید که دوست نیستند آن نشانگر قدرت دیپلماسی شماست.



- نتیجه تحلیل محیط داخلی و خارجی دیپلماسی فرهنگی نشان می‌دهد که:
- ایران در موقعیت استراتژی محافظه‌کارانه قرار دارد.
- لازم است نسبت به تقویت اشتراکات دینی،
- فرهنگی و تاریخی،
- گسترش مناسبات و همکاری فرهنگی،
- اقتصادی و علمی،
- تربیت نیروی انسانی متخصص،
- بازنگری در قوانین،
- تقویت هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف
- حمایت و تقویت کرسی‌های زبان فارسی و ایران‌شناسی اقدام شود.

## نتیجه یک پژوهش

### • مزلی مالک (نویسنده کتاب مبانی حکمرانی اسلامی)

۱. استفاده از افراد کارآمد (سیاسی - اقتصادی و ...) که در گیر در کارها بوده‌اند. (از افراد ناکارآمد صحبت نمی‌کنیم) در نتیجه این مساله به رشد و توسعه کمک می‌کنند.
۲. توجه به جامعه خیرخواه / خیرین: برخی به این مجموعه «جامعه بزرگتر» نیز می‌گویند.
۳. توجه به نهادهای کارآمد: این نهادها فقط شامل نهادهای بروکراتیک و به طور کلی بروکراسی نیست بلکه شامل مشارکت تمامی افراد جامعه جهت کمک به حکومت جهت نیل به اهداف خود است.
۴. دولت حداقلی: برای مشارکت موثر مردم نهادهای موثر مهم هستند و نیز دولت بزرگ فایده‌ای ندارد.
۵. چهارچوب حکمرانی خوب که توسط آن نهادهای بین المللی نیز وارد عرصه شود.
۶. نظام آموزشی کارآمد.
۷. توجه به ارزشهای مشترک و اخلاق که در کشورهای دارای حکمرانی خوب مبنای آموزش قرار می‌گیرد.

## توسعه فرهنگی

- توسعه فرهنگی: رویکرد جدید توسعه، اساساً توسعه مناسب را توسعه ای ماهیتاً فرهنگی می داند.
- به عبارت دیگر، «برای اینکه توسعه واقعی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جامعهای تحقق پذیرد باید اساس آن فرهنگی باشد، نه اینکه مثلاً توسعه اقتصادی با بعد فرهنگی باشد.
- این رویکرد با پذیرش پیش فرضهای چرخش فرهنگی و پساساختارگرایی امکان پذیر است. در این رویکرد همه ابعاد جامعه فرهنگی دیده می شود، و هیچ نقطه ای از جامعه اعم از اقتصادی و اجتماعی خارج از مقوله فرهنگ قرار نمی گیرد.»
- در نتیجه توسعه فرهنگی به این معنی است که توسعه باید فرهنگی باشد و ماهیت فرهنگی نیز داشته و یا توسعه مبتنی بر فرهنگ باشد.

### آموزش فرهنگی

- رویکرد فرهنگی به آموزش، رهیافتی تازه برای ترویج گفتمان انتقادی در علوم تربیتی به ویژه روش‌های آموزش و یادگیری، مطالعات برنامه درسی و پژوهش‌های نظری و عملی این حوزه از دانش بشری است.
- «این رویکرد با ارائه چارچوب نظری برای تبیین فهم فرهنگی آموزش، یادگیری و برنامه درسی به ترویج عینی انگاره "آموزش به مثابه فرهنگ" می‌پردازد. این اثر کوششی اثربخش در این زمینه است و تلاش می‌کند درك عمیقی از تفاوت‌های فرهنگی "آموزش و یادگیری" در ژاپن و آمریکا ارائه دهد.»

## مسئله شناسی فرهنگی

### مسئله شناسی فرهنگی

«مسئله شناسی فرهنگی در گرو شناسایی دقیق مفهوم مسئله فرهنگی و ابعاد آن است. مسئله فرهنگی باید خاستگاه و مشروعیت اجتماعی داشته باشد.

راه حل‌هایی مانند مطالعه عقاید، نگرش‌ها و ایده‌های اعضای جامعه نسبت به موضوعات اجتماعی ... و رصد وضعیتهای نامطلوب و ناخوشایند از منظر تصمیم گیرندگان جامعه پیشنهاد می‌کند.»

**باتشکر و سپاس از توجه و بردباری شما عزیزان**

والسلام عليكم ورحمت الله وبركاته